

"וישאלו איש לרעהו לשלום":

לפרשת יתרו

שני מפגשים בפרשת "יתרו": מפגש אנושי בין יתרו ומשה, ומפגש דתי בין אלהים ועם ישראל. בדברים הבאים, אני מבקשת לדון בראשון, ואולי יימצאו, בין השיטין, גם תשובות לשאלות העולות מן השני.

פרשת "יתרו" פותחת במפגש המחודש בין משה לבני משפחתו. יתרו, חותן משה, מגיע אל מקום חניית עם ישראל ומביא איתו את ביתו ונכדיו. מן הפסוקים ניתן להבין, כי משפחתו של משה, אשתו ושני בניו, לא היו במחיצתו בעת יציאת מצרים ומעבר ים סוף. הם לא חוו יחד איתו את רגעי השיא של חייו ומנהיגותו עד כה. בין משה ליתרו ניכר כי יש קרבה גדולה, חיבה הדדית וחום: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְיַת חֶתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁקוּ לוֹ וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֱהָלָה" (שמות יח, 7). בין משה לציפורה אשתו (ולבניו), לעומת זאת, קיים ריחוק. אחרי זמן רב שלא נפגשו, אין הוא מגלה ולו שמץ של אכפתיות או סקרנות לגבי גורלה, ואף היא אינה מתעניינת בשלומה. זהו מפגש קר ומנוכר, שבניגוד גמור למפגש בין משה ליתרו, אין בו נגיעה רגשית (שאלת שלום) או גופנית (נשיקה). באופן פרדוקסלי ואולי אפילו אירוני, סדר הפעולות המגדיר את המפגש בין משה ויתרו דומה לסדר הפעולות הטקסי של הנישואין, ששיאן בכניסה אל האהל המשותף (למשל בסיפור המפגש בין יצחק ורבקה: "וַיָּבֹאֶה יִצְחָק הָאֱהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה", בראשית כד, 66). מה שהיינו מצפים שיתרחש בין משה וציפורה, קורה דוקא בין משה ויתרו.

המשך המגעים בין משה ויתרו מעניין לא פחות. בפרשה שלנו יתרו צופה במנהיגותו של משה, מבקר אותה ומציע תיקונים וחדושים. משה מקבל את הדברים בשמחה, אולם מיד אחר כך הוא נפרד מעל יתרו: "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֶתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֶרְצוֹ" (שמות יח, 27). למרות ההבדל הבולט בין תיאור הפגישה בין משה ויתרו (רגשיות ודרמה מסויימת) לתיאור פרידתם (יובש וקיצור), כדאי לשים לב לשורש המשותף המופיע בשתייהן: "שילוחיה" ו"וישלח". האמנם יש כאן דפוס חוזר ביחסיו של משה? מתוך הסיפור החסר ורצוף ה"חורים" העלילתיים, אנו מבינים כי ציפורה שולחה מעל פני משה מיד לאחר שהצילה את חייו (שמות ד, 18 – 26) ויתרו משולח רגע אחרי השיעור החשוב שהנחיל לו. מה משמעות הריחוק שכופה על עצמו משה מן האנשים המסייעים לו, דואגים לו, קושרים את חייהם בו ומצילים את חייו (באופן פיזי, כציפורה, או כאופן מטאפורי, כיתרו)?

יתרו וציפורה אינם בני עמו של משה. הם נכרים, מדיינים. הבחירה של משה להצטרף אל משפחתם, היא בחירה לצרף אותם אל משפחתו. זו בחירה קשה ומאיימת. כל מפגש אנושי ותרבותי נושא בחובו סיכוי (לצמיחה, ללימוד, לחיים) וסיכון (ויתור על המוכר והידוע, השתנות וכו'). משה בוחר שלא לקחת את הסיכון שבמפגש היומיומי עם ציפורה. הוא בוחר שלא לחיות איתה ולא לשתף אותה בחייו (כך מלמדים אותנו חז"ל בכמה מדרשים ואגדות, וכך גם עולה מפשט התורה). בכך הוא מוותר, לפחות משלב מסויים, על הסיכוי שטמון בכך. גם בעניין זה, יחסיו של משה עם יתרו מהווים מעין תיקון ליחסיו עם בת-יתרו. כבר בפרשה שלנו נראה כי משה מוכן ואף רוצה ללמוד מיתרו ולהשתמש בחכמתו למען שיפור חייו כמנהיג. משה מנצל את הסיכוי שבמפגש למען הרחבת ידיעותיו ושיפור דרכו. הוא שמח

בהעשרה ובצמיחה האישית והלאומית שמביא עימו הקשר עם יתרו. מפגש נוסף עם יתרו מופיע בהמשך התורה ומתואר דוקא מזווית הסיום שלו, ברגע הפרידה: "ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתו אָתָּן לָכֶם לָכֶה אֲתָנוּ וְהִטְבְּנוּ לָךְ כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֶיךָ כִּי אִם אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדְּתִי אֵלֶיךָ. וַיֹּאמֶר אֵל כָּא תַעֲזֹב אֲתָנוּ כִּי עַל כֵּן יִדְעָתָּ חֲנַתְנוּ בַּמִּדְבָּר וְהִיִּית לָנוּ לְעֵינַיִם. וְהִיִּיתָ כִּי תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהִיִּיתָ הַטוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהִטְבְּנוּ לָךְ." (במדבר י', 29 – 32) יתרו מבקש, ככל הנראה, להיפרד מעל משה, אך למשה קשה הפרידה והוא מתחנן בפני יתרו שימשיך עימו בדרכו. מדברי משה עולה כי הוא רוצה לשתף את יתרו בחוויה הדתית והלאומית שהוא חלק ממנה. הוא מנסה לשכנע את יתרו להצטרף אל עם ישראל במסעו, ולחלוק עימו את ההשגחה האלהית הנתונה לו. משה רוצה את קרבת יתרו תמיד, הוא מציע לו חיים משותפים – בהליכה ובחניה, בדרך ובבית המובטח להימצא. הוא מציע לו עזרה הדדית ושותפות – יתרו יסייע למשה בהליכה ויהיה לו "עיניים", ומשה יחלוק עימו את שכרו, הלוא הוא הברכה האלהית. לולא חששתי הייתי אומרת, כי משה מציע ליתרו נישואין....

מפתיע? אולי, אבל לא לגמרי ייחודי. סיפור דומה קיים גם במגילת רות. במקרה זה הסיפור מהופך: החמות, נעמי, מפצירה ברות שלא ללכת אחריה בדרך שאין בה הבטחה לברכה, אבל רות בוחרת בשותפות באופן מלא: "ותאמר רות אל תפגעני בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אליו עמך עמי ואלהיך אלהי. באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה ה' לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני וביינך." (רות א', 16 – 17) דבריה של רות לנעמי נשמעים כנדרי אהבה בטקס נישואין, ולא בכדי, שכן יש בהם ביטוי לרצון עז לקשור את חייה בחיי אדם אחר באופן מלא ובלתי מסוייג.

איננו יודעים מהי תשובתו של יתרו למשה ומהי בחירתו הסופית (למרות שהמקרא מספר לנו על צאצאי שבטו של יתרו - שבט הקיני - שממשיכים לחיות לצד שבטי ישראל ולקיים עימם קשרי חברות ושיתוף, ועיינו בשופטים א', 16; שופטים ד'; שמואל א' טו, 6), אך ניתן לראות בבירור את ההבדל המהותי בין גישתו שלו לגישתה של רות, וניתן להניח שיש רמזים הדדיים בין שני הסיפורים. יתרו מדגיש: "לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך" ואילו רות מצהירה: "כי אל אשר תלכי אלך". הרצון של רות להפוך לחלק ממשפחתה של נעמי, לחלק בלתי נפרד מחייה, נתפס על ידה כויתור מלא על זהותה העצמאית. היא מוכנה לעזוב את כל אשר בידיה ולהיפרד מכל מי שהיתה, לטובת הצטרפותה המלאה אל זהותה של נעמי. יתרו אינו מוכן לויתור הזה. גם אם יבחר להצטרף למסע של עם ישראל, הוא אינו מוכן לוותר על אמונותיו ואלהיו, על שיוכו הלאומי והגיאוגרפי הקודם, על זהותו העצמאית.

כבת זוג, כשותפה, רות "קלה" הרבה יותר מיתרו. הסיכון שבמפגש מתפוגג לחלוטין ואילו הסיכון מתממש באופן גורף. נעמי (או העם היהודי בכללותו) אינו צריך לחשוש מרות, כיוון שברגע הצטרפותה היא מוחקת את עברה, את תרבותה, את אמונותיה ומחשבותיה, ונטמעת באופן מלא בחייה של נעמי (ו/או בחיי העם היהודי). אין כאן חשש מהשפעות ומהשתנות, אין שמץ של דאגה מפני כניסה של חוויות, תחושות ואמונות חדשות. יתרו, לעומת זאת, הוא "בן-זוג" קשה הרבה יותר. הוא מבקש הדדיות בקשר שהוא קושר עם משה – הוא יכבד את אלהי ישראל בתנאי שישראל יאפשרו לו להמשיך ולדבוק באמונותיו שלו; הוא ישתף במסע של עם ישראל ויעזור להם, בתנאי שהם יכירו בכך שיש לו מולדת אחרת משלהם. יתרו רוצה שותפות עם משה, ואולי אף מכיר בויתורים מסויימים שיצטרך לעשות למען

קיומה, אך הוא אינו מוכן למחוק את זהותו בעבור היטמעות מלאה בעם ישראל. בחירתה של רות מעוררת כבוד והערכה, אך אין בה אתגר אמיתי לעם ישראל: בעוד מספר שנים רות תהיה כנעמי וילדיה כבר לא ידעו מאין באו. בחירתו של יתרו, לעומת זאת, מהווה אתגר תמידי: האם יוכל עמו של משה לכבד את שונותו של שבט יתרו ובו בזמן גם לנהוג בהם כאחים וכשותפים? האם ישכילו השותפים ללמוד זה מזה, לצמוח ולהתפתח זה בעזרת זה, מבלי להיטמע זה בזה? האם נצליח לכבד את השונים מאיתנו ואת שאיפתם לשמור על ייחודיות? האם אנו מסוגלים לאהוב ולהוקיר גם את מי שבחר במודע להיות שונה מאיתנו? האם יש בנו הכח לחיות בשותפות מלאה עם אלה שבחרים לחלוק עימנו את חייהם, גם כאשר אינם מוכנים להפוך עורם, למחוק זהותם, לוותר על עצמיותם ולהיות אנחנו?

תמהתני.